

In een of andere gelegenheid in Hamburg kan het publiek dit wonderlijke danspaar zien. Het wordt aangekondigd onder de sensationele zin: „Rock en Roll op de handen”. Zij springt normaal, hij springt op zijn handen. Denkt u zich eens in; wat een bestaan. Wat deze man presteert is barbaars moeilijk; vereist maanden en maanden oefening, mislukt vaak en hij leeft in voortdurende spanning of hij het de volgende maal zal kunnen volhouden. Het leven van een variété-artiest is hard, onmenselijk hard en zonder ijzeren discipline moet hij of zij het opgeven. Het is een totaal ander bestaan dan de meeste gewone bezoekers van circussen en variété's denken. De concurrentie is er moordend en iets nieuws brengen is noodzaak. En vandaar dit menonwaardige gesprings. Of de danspartners het mooi werk vinden? Wat een vraag! Of zij er goed mee verdienen? Redelijk. Hoe zij over het publiek denken, dat luid applausseert? Als Multatuli; ze verachten het. En zo kom ik op een voortdurend acuut probleem: het volgen van de smaak van het publiek. Er is een strekking waarbij de kranten en de radio, in vele rubrieken, steeds meer de smaak van het publiek gaan volgen en onrustbarend gaat het peil van amusement en lichte kost achteruit; angstwekkend snel. En als men nu eens nagaat wat bedoeld wordt met de smaak van het publiek, dan blijkt dat men moet lezen; de wansmaak of de smakeloosheid van alleen dat deel van het publiek dat nooit iets te zeggen zou moeten hebben. En zo zakt het peil. Opvoeden tot smaak is totaal vergeten. Het is helaas zo dat het gemiddelde peil van het gewone amusement van en voor smakelozen is en die geven aan, wensen en eisen wat er geboden wordt. Jongens zonder enige innerlijke, zelfs niet uiterlijke beschaving maken, eigenlijk bij alle omroepverenigingen, uit hoe het amusement zal zijn. U kent ze, de „lawe-eerlijk-weze” knapen. Smaak van het publiek?? Vast niet.

MENS en Wereld

Een waarlijk jubileum

Elders in dit nummer van M. en W. biedt de redactie aan de jubilerende, jonge, onafhankelijke staat Israël de gelukwensen van de humanisten in Nederland aan, maar deze betrekkelijk onopvallende plaats is niet in overeenstemming met de belangrijkheid van het 2e lustrum en met de warmte van onze gelukwensen; vandaar, ook van deze plaats, nog eens een woord van hulde, bewondering en eerbied.

Tien jaar geleden nam de jonge staat haar lot in eigen hand, schudde allen die haar wilden bevoogden van zich af, voerde een succesrijke oorlog tegen een sociaal achterlijk maar brallend rijk, nam alle vluchtelingen van waar ook op, maakte boomgaarden op grond die voor kort nog woestijn was, en werkte, ondanks een zee van problemen, eendrachtig aan de opbouw van de eigen staat, die de Joden sedert 135 j. n. Chr. niet meer hadden bezeten. Vooral geen medelijden, geen aalmoezen, geen dulden van anderen vroegen zij, maar respect dwongen zij af, voor de kracht, de strijdvastheid, het idealisme, de moed, om op een klein en dor grondgebied een 2 miljoen mensen te huisvesten en te voeden. Er is in de gehele wereldgeschiedenis geen voorbeeld te vinden van zoveel organisatievermogen, zoveel inschikkelijkheid, zoveel kundigheid en zoveel grootheid in de regeerkunst als daar in Israël wordt getoond. Alles wat, gedurende eeuwen, werd beschouwd als typisch Joods – angst, kleinheid, gesjacher, klein en slim bedrog, intellectualisme, luxezucht, begerigheid, waar bleef het? Kenmerkend werd moed – lichamenlijk en geestelijk – grootsheid van visie, wijs beleid in economie, offerbereidheid, werken op het land, uiterste soberheid en eenvoud. Men spreekt wel over het wonder Duitsland, in het herstel na de oorlog, men moet spreken over het wonder Israël.

Jubilea zijn in de wereld meestal gelegenheden waar mensen en instellingen, alleen uitergerust met geduld, een bepaalde leeftijd hebben bereikt, omdat ze nog niet zijn overleden of opgeheven; Israël heeft van dag tot dag, van nacht tot nacht gezwoegd, gestreden, gewaakt, gedraafd om te behouden wat ze hebben, om

de omstandigheden te dwingen. Dat is een van de vele kanten van deze bevolking die humanisten zo bewonderen. Zij wachten niet, zij klagen niet, zij praten niet te veel; zij doen, na overleg. Wij zijn er diep van overtuigd, dat de Westerse wereld, door de houding van tallozen ten aanzien van de Joden een schuld op zich heeft geladen die diep als de zee is en onuitwisbaar. Wij menen dat de houding ten aanzien van dit volk een betrouwbare termometer is van een redelijke levenshouding en daarin is het Westen bijna altijd, bij tallozen, te kort geschoten. Konden de Joden, korte tijd, te midden van barbaarsheid en woest irrationalisme, een ogenblik tot rust komen, dan is dat geweest in landen en tijden waar men de rede niet aanviel of wierp en ons land is, gelukkig, lange tijd, zo'n redelijk land geweest.

Wij staan diep beschaamd bij dit jubileum van Israël, omdat wij ons schamen dat medemensen medemensen zo beoordeeld, veroordeeld en bejegend hebben. Altijd als het Israël goed gaat, verdwijnt er een minimaal stukje schuldgevoel; het is ook een egoïstische gelukwens.

Wij verheugen ons van ganser harte bij dit jubileum en wij spreken nog eens onze afschuw uit over het regiem in Rusland, dat juist nu, de zijde kiest van een militaire braller, die in hoogmoedswaanzin Israël wil wegvagen. Wij meenden – hoe men moge denken over het communisme als ideaal – dat het redelijk was en de verdrukten na zou staan. Wij weten nu beter.

Het moge bij het oplossen van de talloze problemen waar Israël voor staat, de inwoners een steun zijn om te weten dat – naast talloze anderen – de humanisten in Nederland met bewondering naar hen kijken en hen zullen steunen waar en hoe zij kunnen. Zij hopen, dat niet al het zout der aarde – en dat zijn de Joden – naar het land zal gaan. Het is al zo ernstig, zo vervelend en zo droog in ons land, maar zij hopen dat de Israëli's de achterlijke Arabieren zullen leren hoe het moet, zonder dat zij nog eens hun voortreffelijke wapens zullen moeten gebruiken. B.

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND — 13e JAARGANG NR. 10 — 10 MEI 1958
VERSCHIJNT OM DE VEERTIEN DAGEN

KRITISCH ALLERLEI

Joden over de hele wereld viëren feest, omdat tien jaar geleden de staat Israël werd gesticht. Men moet dit jubileum beschouwen tegen de achtergrond van de twintig eeuwen vervolging, waaraan Joden waren blootgesteld en die haar uiterst tragische „hoogtepunt” vond in Hitlers moordpartijen. Verscheidene eeuwen hebben de tot de afschuwelijkste dood toe vervolgden hun lot met gebogen hoofden aanvaard. Sinds de vorige eeuw streven zionisten er naar, het oude vaderland te vernieuwen. In 1948 ging – eindelijk en na hoe veel smart? – hun ideaal in vervulling. Bij dit feest ook onze gelukwensen.

Gelukwensen, en uitingen van bekommernis. Want Israël is nog lang niet het veilige vaderland van alle Joden over de gehele wereld, waarvan velen eeuwenlang hebben gedroomd. Aan alle zijden is het omgeven door vijandige staten die slechts hun kans afwachten, de nieuwe, kleine, vooruitstrevende staat te vernietigen. Daarom is Israël genoodzaakt zich tot de tanden te wapenen, en deze voortdurende staat-van-parade is opzichzelf al een gevaar. Waarmee we willen zeggen, dat de wens „Veel geluk” zeker hier niet als een holle frase mag klinken.

Een zaak, die voor de betrokkenen aanvankelijk fataal dreigde te eindigen, heeft een gelukkig slot gekregen: majoor K(oopmann) is door het hoog militair gerechtshof vrijgesproken van de beschuldiging, steekpenningen te hebben aangenomen. Het h.m.g. overwoog daarbij, dat „het niet uit wettige bewijsmiddelen de overtuiging heeft bekomen, dat beklaagde het hem ten lastegelegde heeft begaan, zodat hij, met vernietiging van het tegen hem uitgesproken vonnis van de krijgsraad – vijftien maanden – daarvan moet worden vrijgesproken”.

Wij verheugen ons over deze uitspraak, omdat wij de laatste tijd de indruk kregen, dat hier een mens slachtoffer dreigde te worden van waarschijnlijk zeer zonderlinge toestanden, die bij bepaalde legeronderdelen heersen. Niet alleen wij vrezen dit, ook in parlementaire kringen heeft zich deze overtuiging vastgezet, gehoord het niet bepaald prettige debat in de Tweede Kamer waarvan minister Staf het aangevalen middelpunt vormde.

Keer op keer verschijnen berichten in de pers, die nieuw voedsel geven aan die overtuiging: er is al een „helmenschandaal”, een „gasmaskerschandaal”, er schijnt een „kantineschandaal” te komen – officieren en onderofficieren van verscheidene kampementen zijn aangehouden – ve-

le firma's zijn uitgesloten van leveranties aan leger, luchtmacht en vloot.

Er zijn altijd lieden die menen: als er toch grote kapitalen in de landmacht worden gestoken moeten wij trachten een graantje – in sommige gevallen een heel korenveld – mee te pikken. Deze mensen hebben niet in de gaten, dat – hoe men ook de zaak bekijkt – het militaire apparaat op z'n best bittere noodzaak is, waarbij verspilling een onding is. Toegegeven: er zullen lezers zijn die iedere cent er voor verspilling vinden, maar dit vraagstuk is niet aan de orde. Nu ken- nelijk het grootste deel van ons volk dat apparaat als noodzakelijk heeft aanvaard, moet elke cent zo rationeel(?) mogelijk worden besteed. En daaraan schijnt wel het een en ander te mankeren...

Houdt de mentaliteit van zoveel mogelijk „meeprofiten” niet in zekere zin verband met sommiger opvatting, dat het militaire apparaat ook een stuk versiering is? Ons persoonlijk doet het altijd ietwat zonderling aan dat op nationale feest(!)-dagen militaire parades de hoofdschotel der festiviteiten vormen (voor eventuele verkeerde verstaanders: de schrijver van deze rubriek is een der mensen, die de landmacht als betreunde noodzaak accepteert.) Bittere noodzakelijkheden zijn geen feestartikelen.

Enige tijd geleden uitten wij onze kritiek op het feit, dat in de naaste toekomst „gewone” soldaten weer vrijwel al hun „meederen” op straat zullen moeten groeten. Wij spraken er onze verbazing over uit, dat hoge ambtenaren hun boterham verdienen met het be-„denken” van dergelijke maatregelen. Dat deze vreemde mentaliteit niet alleen heerst op het departement, maar ook bij de hoogste bevelvoerende officieren blijkt uit het bericht, dat wij lazen in „Het Parool”, en hieronder verkort laten volgen:

De dienstauto van de chef-staf zeemacht, commandeur B. Poortman, werd in Den Helder wekenlang gevolgd door een jeep met militaire politiemannen. De bedoeling van deze escorte was, uit te kijken naar militairen die auto en commandeur niet groeten. Dergelijke „overtreders” werden prompt op de bon geslingerd en kregen „een por van een paar dagen”. Aan deze uitzonderlijke situatie kwam pas een eind, toen de plaatselijke pers meer dan normale aandacht aan commandeursauto en jeep ging besteden. De kritiek dwong de marinevoorlichtingsdienst tot de verklaring, dat „het hier slechts een tijdelijke maatregel gold, die met ingang van heden is opgeheven”.

Wij vragen ons in alle ernst af, hoe dergelijke opperofficieren zullen handelen, als eens – het is te hopen: nooit! – de nood ten top wordt: zullen zij dan van hun maatschappen vragen alleen maar perfect te salueren en met de pink-op-de-naad-van-de-broek te staan? Dan wordt er toch ook van „gewone” jongens gevraagd het zwaarste offer te brengen, dat een mens brengen kan. Waarom worden ze dan niet nu als mensen-die-offerbereid-moeten-zijn behandeld? We hopen dat de Tweede Kamer, die de toestanden bij de landmacht door eigen leden wil laten bestuderen, aan deze zaken ook intense aandacht zal wijden.

Het Helderse bericht herinnert ons aan een fragment uit Harry Mulisch' verhaal „Keuring”. Het is een vlijmscherpe persiflage op de keuring voor de militaire dienst. Als de troep jongens, waarover Mulisch vertelt, bijeen staat komt er een „zielzorger” – gelijk de auteur hem noemt – naar voren en zegt: „Wat hoor ik daar van geslachtsziek?” Met vooruitgestoken neus kwam de zielzorger naderbij. „Wie is hier geslachtsziek?” – „Hier niemand meneer” – „Dat is jullie ook geraden. Geslachtelijke gemeenschap vóór het huwelijk – jullie weten hoe het daarmee staat, nietwaar jongens?” – Er viel een bedrukte stilte. – „Nietwaar jongens?”, herhaalde hij met stemverheffing. – „Mogen we wel sneuvelen voor het huwelijk?”, informeerde Kuif.

Voor wie lezen kan spreekt, ons inziens Mulisch' verhaal een bijzonder duidelijke taal. Maar ons zou het niet verwonderen, als sommige militairen het minder konden waarderen...

In Schoorl mogen kampeers op zondag niet meer hun huisjes opzetten. B. en W. van deze gemeente zijn: a. bezorgd over het zieleheil bij de christelijke inwoners en b. bezorgd over de rust van de „humanistisch gezinden”, gelijk burgemeester Bergh het – in antwoord op vragen van het raadslid De Leeuw – uitdrukte. Hij vindt het timmeren op zondag voor kerkelijke „aanstootgevend”.

Een „Parool”-redacteur heeft,

naar aanleiding van dat korte debat in Schoorls raad, burgemeester Bergh gevraagd wanneer dan de arbeiders die de gehele zomer met hun gezinnen wonen in houten kampeershuisjes langs het strand, deze gebouwtjes in elkaar moeten zetten. „Dan nemen ze maar een snipperdag”, besliste de heer Bergh er waarschijnlijk niet aan denkend, dat opbouwen en afbreken dan twee dagen eisen van de veelal niet te lange vakanties, waarin arbeiders zich mogen verheugen. Toegegeven: ook wij zijn niet bepaald verheugd, als onze burens met getimmer onze vrije dag weglawaaien. Maar als dit twee keer in het jaar gebeurt – waarom niet twee bepaalde zondagen voor opbouw en afbraak vastgesteld? – en wij zouden weten, dat daarmee een groot stuk geluk van arbeiders en hun kinderen mogelijk wordt, dan zouden wij er zeker vrede mee hebben. Geen wijs besluit, dat van Schoorl.

De democratie is een uiterst tere menselijke zaak, die overal in de wereld en nog heel lang met alle zorg gehoeud moet worden wil zij eens iets vanzelfsprekends onder ons zijn. Wij komen tot deze (niet bepaald originele) gedachte, doordat ook herhaaldelijk in de VS – voor velen in ieder opzicht een voorbeeld – blijkt dat de democratie niet al te diep geworteld is. Denk eens aan die 52-jarige Fin William Heikkilä, die door immigratieautoriteiten zonder meer werd opgepakt, in een vliegtuig gezet – zonder dat de man zijn vrouw mocht opbellen – en naar zijn „vaderland” vervoerd, omdat hij vóór 1940 lid zou zijn geweest van de Amerikaanse communistische partij. „Zijn vaderland”, dat Heikkilä... twee maanden, vlak na zijn geboorte, heeft bewoond.

Gelukkig blijkt de Amerikaanse pers, blijken ook Amerikaanse parlementsleden te beseffen, dat ware democratie dergelijke uitspattingen niet verdraagt, dat zij aan zulke dwaasheid ten onder kan gaan. Heikkilä is met spoed naar de VS teruggehaald en de immigratie-„autoriteiten” zullen vrijwel zeker enkele minder prettige dingen over hun eigengereidheid horen.

Nacht: veilige overkapping
waar de droomtrein te wachten staat
die me naar jou terugbrengt
door een tunnel van slaap.

Samen gaan we het pad
naar de zee, blauw
en warm onder de zon
van een voorbijzomer.

Maar altijd rijdt de trein
terug naar het lege perron
van een dag zonder jou.

Hanny Michaelis, uit „Water uit de rots”, uitg. G. A. van Oorschot, Amsterdam, 1957.

Geloof en ongeloof uit angst voor lot en leven

Het is merkwaardig te zien dat de kerk zich verontrust over bijgeloof. Onwillekeurig ruiken we daarbij ketterjacht, want voor de kerk is de grens tussen geloof en ketterij vaak dezelfde als die tussen geloof en bijgeloof. We kennen trouwens talrijke variaties. We kennen het geloof der gelovigen, het geloof der ongelovigen, we kennen de kinderlijke vroomheid, die vormen aanneemt, waarbij de grens tussen geloof en bijgeloof nauwelijks te trekken is. We kennen bijgeloof in de profane sfeer en bijgeloof in de sfeer van metafysica en religie. We kennen het geloof van sommige secten, waarbij het woord waan aan onze lippen ontsnapt, een begrip dat met zorg gehanteerd moet worden, omdat het zo denigrerend klinkt. Om dan nog maar niet te spreken van geloof van „anderen”: het geloof van de Azteken, van de oude Egyptenaren enz. enz., maar ook van de z.g. primitieve bewoners der Stille Zuidzee-eilanden. Elke groep heeft zijn eigen problemen, eigen grenzen en mogelijkheden.

In het vorig jaar heeft men in Antwerpen een grote tentoonstelling georganiseerd onder de titel Magie. De bedoeling schijnt geweest te zijn het bijgeloof te bestrijden en te laten zien hoe magische denkbeelden overal ter wereld de geesten in beslag hebben genomen en nemen. Verleden en verafgelegen eilandbewoners verliezen echter onze belangstelling, wanneer we er nota van nemen dat er in onze westerse wereld allerlei bijgeloof voorkomt dat zowel wat de inhoud als wat de frequentie betreft ons verbluft en onthutst. Een Duitse onderwijzer Kruse heeft erop gewezen dat „iedere Duitse stad verscheidene heksen heeft en in bijna elk dorp zijn duivelsdienaressen” Seabrook, een Amerikaanse journalist, wijst hetzelfde euvel in Amerika aan en het is bekend dat zowel in Italië, als in Spanje het geloof in de duivel en in heksen er levend en gevaarlijk actief is (ik citeer een artikel van Hans Keller in de Maasbode van 3-11-57)

Ook in moderne vormen speelt de magie echter een grote rol: in Frankrijk heeft elk dagblad zijn horoscopische rubriek en Keller schrijft dat één van elke drie Fransen wekelijks naar een toekomst-voorspeller, waarzegger, psychometrist enz. enz. gaat. Ook in ons land wegelt het van waarzeggerij, om van het bijgeloof in andere vormen nog niet te spreken. Het zou echter bekrompen zijn te denken dat het daarbij bleef. Er is ook profaan bijgeloof in b.v. medicijnen, in vitaminen, in verdovende middelen, in opwekkingsmiddelen. In Amerika en West-Europa slijkt men enorme hoeveelheden vergif, in de waan daarmee toekomst en levenslot te beïnvloeden.

Daarmee komen we meteen op de achtergronden van al dit geloof en bijgeloof. Gemeenschappelijk lijkt mij dat de mens op een of ander manier zich zekerheid wil verschaffen ten aanzien van de toekomst. Het gaat voortdurend om beïnvloeding van ons lot. De mens is angstig voor zijn lot, angstig voor wat hem te wachten staat en hij neemt elk middel, ook de magie te baat zekerheid over de toekomst te verkrijgen. Religieus, profaan, officieel en onofficieel geloof, zij zijn alle gericht op een duistere toekomst en op beheersing van die toekomst. Dat is de overeenkomst tussen het slaaptabletje, de kaartleggerij, het geloof in de duivel, het geloof in Christus. Ik zal niet beweren dat er in elk dezer geloofsverschijnselen ook nog niet andere waarden schuil gaan! Integendeel. Terecht zal een arts zo nu en dan slaapmiddelen voor-

schrijven, terecht gebruiken wij een goede van vitaminen voorziene voeding, terecht besteedt men aandacht aan interessante parapsychologische verschijnselen, terecht vraagt men zich af, welke betekenis het „kwade” in ons leven heeft, terecht kunnen we in Christus een uiterst grote figuur zien. Geloof, bijgeloof, waan hebben echter vrijwel steeds ook de strekking de mens veiligheid te bezorgen in zijn onzeker, bedreigd bestaan: het heeft magische trekken! Het lijkt mij dan ook volstrekt onjuist te beweren – zoals in het geciteerde artikel in de Maasbode staat – dat bijgeloof vooral daar optreedt waar het geloof moet wijken voor de onverschilligheid.

Hoe geloof en bijgeloof met elkaar vermengd zijn beseft men wanneer men leest wat het lot van de relikwieën is (onlangs een boeiend verhaal van L. H. Grondijs in de Telegraaf over de lotgevallen van de doornenkroon!) Een man als Luther was merkwaardig bijgelovig: hij gaat vrijwel dagelijks met de duivel om, die hij overal ziet en ruikt, hij gelooft aan voor- tekenen, zoals regenbogen, kinderen zonder hoofd, horrelvoeten, hij gelooft aan heksen, klopgeesten enz. enz. Niettemin een man met een sterk geloof!

Men zegt vaak dat het geloof van Erasmus minder sterk was en het was zeker niet zo hartstochtelijk als het geloof van Luther, maar men kan moeilijk zeggen dat Erasmus bijgelovig was, integendeel! (behalve dan soms op het gebied van eten en drinken).

De markies de Sade is een voorbeeld van een hartstochtelijk atheïst (een gelovig atheïst!!) maar hij was enorm bijgelovig en hield er een hele getallenmystiek op na, die zijn dagelijks leven beïnvloedde.

Deze voorbeelden zal men makkelijk met andere kunnen aanvullen. Het is blijkbaar essentieel voor de mens zijn angsten en onzekerheden over zichzelf, zijn lot en zijn leven, te beteugelen met meningen en opvattingen, die hij zonder bewijs aanvaardt, wanneer zij hem maar een zekere veiligheid bezorgen. Niemand is van deze tendens vrij, ook de onkerkelijke, ongodsdienstige en onreligieuze mens niet. Wanneer geloof en bijgeloof zo algemene verschijnselen zijn dat niemand er vrij van is, wanneer ze behoren tot het essentiële van het menselijke bestaan (zie b.v. Sierksma, de religieuze projectie), dan wordt een strijd tegen elk (bij-)geloof Don-Quichoterie of op zijn best werk voor de mysticus, die zich van de wereld afwendt en zich zo verdiept in zijn denken dat alle bepaaldheid en ook alle projecties vervallen.

Ik geloof dat het in de kring van het H.V. een goede gewoonte is geworden niet zonder meer tegen elk geloof te strijden, maar zich veeleer telkens weer af te vragen wat de waarde van elk geloof in elk bijzonder geval is: het bekende „toets-motief”! Dat is dus steeds weer herhaald overdenken en waarderen naar redelijkheid en inhoud. Een schiften en zeven, waarbij we het ene geloof als dom, het andere als bedenkelijk gevaarlijk zullen betitelen. Ook dat weer op grond van een geloof, n.l. ons geloof, dat ketterij en bijgeloof allerm minst uit zijn woordenboek geschrapt heeft en dat vooral gevaar speurt wanneer de magie een grote rol gaat spelen.

Op psychologische gronden achten wij bekeering, dat is bestrijding van geloof en bijgeloof

weinig hoopgevend: opheffen van angsten en onzekerheden lijkt veel en veel belangrijker. Deze immers vormen de dwingende achtergrond van geloof. We zullen dus moeten opvoeden, inlichten, steunen en helpen om de onveiligheid kleiner te maken en paniek op te vangen.

Als men dan toch wil strijden, laat het dan gericht zijn op een nauwkeurige toepassing van een goede wetgeving. Baschwitz heeft er in zijn boek over de heksenvervolging op gewezen dat één van de doelmatigste wijzen van bestrijding van dit euvel bestond in een rigoreus toepassen van democratische rechtspraak. Niet door een „geloofsstrijd” tegen het duivelgeloof, maar b.v. door nauwkeurig wegen bij de Oude-waterse weegschaal en door het eerlijk en streng eisen van bewijzen. Dat geldt ook voor onze tijd. Wij hebben wetten, die er op gericht zijn oplichterij en kwakzalverij te bestrijden. Wij rekenen op rechtszekerheid en hopen op activiteit van onze rechterlijke macht. Niets is zo bedenkelijk als het oogluikend toestaan van bedriegerij en oplichting, het toestaan van eigen-rechting, sluipmoord enz. Het bijgeloof in medicamenten dient bestreden te worden door een goede wetgeving over het afleveren van slaapmiddelen door apothekers en/of drogisten; kwakzalverij dient voor de rechtbank in het openbaar van bona fide hulp aan zieken onderscheiden te worden en het is zeer betreurenswaardig, wanneer sommige dezer duistere figuren door hoge kringen zo geprotegeerd worden dat zij vrij hun praktijken kunnen uitoefenen. Want laten wij goed bedenken dat iets beginnen kan als een dwaas en ogenschijnlijk onbelangrijk bijgeloof en eindigen in vervolging, verbranding, moord en doodslag, om nog maar niet te spreken van alle ellende, die het gevolg is van domheid, bekrompenheid, achterdocht, kwaadsprekerij en laster.

V. W. D. SCHENK

Vrouwenvredesgang 1958

In verband met de steeds toenemende bedreiging door de ontwikkeling van wapens voor massale vernietiging, wil een voorlopig initiatief-comité de traditie van de jaarlijkse vrouwenvredesgang weer doen herleven. Een jaarlijks appèl aan de mensheid in zijn geheel door de vrouwen als draagsters van de levenskiemen voor komende generaties.

Over de Vrouwenvredesgang 1958, die op zaterdag 17 mei a.s. te Amsterdam zal plaats vinden, kunnen belangstellenden inlichtingen inwinnen, bij mevr. E. Lentink-De Boer, Willemsparkweg 212, Amsterdam (tel. 020-792187).

Correspondentie met buitenlanders

Het plan is geopperd de IHEU te doen optreden als een centraal punt voor allen binnen het verband van de internationale humanistische unie die wensen te corresponderen met humanisten in andere landen. Wie daarvoor belangstelling heeft, kan zich in verbinding stellen met het secretariaat van de IHEU, Oudegracht 152, Utrecht. Bij de aanvraag wordt opgave verlangd van naam, volledig adres, beroep en geslacht van de gegadigde, van de talen waarvan hij/zij zich bedienen kan en de zaken, waarnaar in het bijzonder zijn/haar belangstelling uitgaat, benevens zijn/haar wensen ten opzichte van degene met wie hij/zij in briefwisseling wenst te treden. De IHEU zal trachten de belangstellenden met elkaar in contact te brengen doch kan geen verdere verantwoordelijkheid aanvaarden. Men gelieve f 2.- aan postzegels ter bestrijding van portokosten in te sluiten.

Huisvesting van bejaarden vraagt dringende aandacht

Een artikel in „De Woningbouwvereniging”, het maandblad van de Nationale Woningraad, geschreven door de directeur van de N.C.H.B., de heer J. Oosterhuis, geeft mij aanleiding eindelijk gevolg te geven aan het reeds heel lang bestaande voornemen om de boven dit artikel opgesomde onderwerpen, die elk afzonderlijk al wel de aandacht in de humanistische pers gehad hebben, in verband met elkaar onder de loupe te nemen.

Dat de huisvesting van bejaarden een aan gelegenheid is die dringend aandacht vraagt acht ik algemeen bekend. Enkele cijfers zijn voldoende om de omvang van deze opgave (die ik opzettelijk geen „probleem” noem omdat het waarachtig te dwaas zou zijn als onze generatie de indruk zou wekken alsof de oudere landgenoten het ons maar lastig maken met het probleem van hun huisvesting) aan te tonen. Gemakshalve ontleen ik deze cijfers aan genoemd artikel van de heer Oosterhuis.

De relatieve en absolute veroudering van het Nederlandse volk kan worden afgeleid uit de volgende cijfers:

Jaar	Bevolking totaal	Bevolking boven 60 jaar
1920	6.865.314	603.594
1930	7.935.565	794.105
1950	10.026.773	
1970	11.798.017	1.678.681
1980	13.036.000	

Er zijn momenteel in ons land circa 900.000 inwoners van 65 jaar en ouder. Helaas zijn er geen landelijke gegevens beschikbaar om antwoord te geven op de vraag hoeveel van hen in aanmerking komen (om welke reden dan ook) voor huisvesting in een pensiontehuis. In Groningen werd terzake een onderzoek ingesteld door dr. R. J. van Zonneveld. De conclusie van dit onderzoek was dat de capaciteit van pensiontehuizen in Groningen voldoende zou moeten zijn om 15,3% van de boven 65-jarigen in deze stad te huisvesten. Nemen wij dit percentage aan als landelijk gemiddelde dan zou de behoeften voor geheel Nederland dus 137.700 bedden zijn.

Volgens statistische gegevens is het aantal in Nederland beschikbare bedden in pensiontehuizen momenteel te stellen op 67.868. Op basis van deze cijfers zou het tekort dus nu reeds 95.700 bedden zijn. Toegegeven dat een percentage voor Groningen wel heel anders kan zijn dan voor het gehele land, toch is het ongetwijfeld juist om te concluderen dat er sprake is van een enorm tekort. Het aantal bedden is immers slechts voldoende voor 7,5% van het aantal boven-65-jarigen.

Voor hen die de genoemde cijfers nog niet overtuigend genoeg vinden om tot de conclusie te komen dat het voor de huidige generatie een hoogst belangrijke en urgente taak is om de huisvestingscapaciteit voor de oudere Nederlanders in pensiontehuizen te vergroten, wil ik nog enkele argumenten noemen.

- 1e. in het genoemde huidige aantal bedden zijn begrepen 19.275 bedden op slaapzalen in ouderwetse tehuizen. De capaciteit van thans in exploitatie zijnde goede of redelijk goede pensiontehuizen is derhalve te stellen op nog geen 50.000 bedden.

- 2e. uitgaande van het door dr. Zonneveld gevonden percentage stijgt de behoefte tot 1970 met 33.000 en van 1970 tot 1980 met 50.600 bedden.

- 3e. speciale voorzieningen voor de huisvesting van bejaarden zijn ook voor de jongere generatie van zeer groot belang, omdat daardoor huizen voor jongere mensen vrij komen.

Genoeg hierover. In het zeer lezenswaardige en met fraaie foto's geïllustreerde artikel van de heer Oosterhuis staan nog veel meer gegevens (o.m. ook over de bouw van zelfstandige woningen voor bejaarden, over aan een pensiontehuis te stellen eisen enz. enz.) Geïnteresseerden raad ik aan het decembernummer van „De Woningbouwvereniging” waarin dit artikel is opgenomen, voor f 1.- bij de Nationale Woningraad, Wouwermanstraat 27, Amsterdam-Z., te bestellen.

De Nederlandse Centrale voor Huisvesting van Bejaarden (N.C.H.B.), heeft in het huishoudelijk Reglement haar doelstelling als volgt omschreven:

„in overeenstemming met art. 2 van de stichtingsakte wordt bepaald dat de N.C.H.B. zich in het bijzonder zal bezig houden met het voorzien in de huisvesting van die bejaarden, die zich krachtens hun levensovertuiging niet in de eerste plaats aangetrokken voelen tot huisvesting vanwege instellingen met rooms-katholiek of belijdend reformatorisch karakter, en derhalve haar werkzaamheden in het bijzonder zal richten op de belangen van buitenkerkelijken en vrijzinnigen”.

Er bestaat ook een katholieke en een protestantse Centrale en de N.C.H.B. is dus de centrale waartoe humanisten zich wenden als zij plannen hebben om tot de stichting van een complex voor huisvesting van bejaarden over te gaan. Een plaatselijke stichting kan niet zo maar op eigen initiatief gaan bouwen. De bouw kan nl. alleen geschieden door een corporatie die „toegelaten” is ingevolge de Woningwet, aan welke voorwaarde de N.C.H.B. voldoet.

Nu lijkt het dus erop dat wij humanisten niet anders te doen zouden hebben dan met plaatselijke initiatieven de N.C.H.B. te steunen en dan komt de huisvesting voor de buitenkerkelijke bejaarden wel voor elkaar. Zo eenvoudig is het echter niet. Wij humanisten hebben een taak die door de N.C.H.B. niet wordt vervuld.

De N.C.H.B. richt nl. haar werkzaamheden wel „in het bijzonder” (maar niet uitsluitend) op de belangen van buitenkerkelijken en vrijzinnigen, maar is niet positief humanistisch geïntendeerd. Het streven van de N.C.H.B. is, voor zover deze stichting zelf initiatieven neemt dan wel steun verleent aan plaatselijke initiatieven, in feite gericht op zogenaamde „algemene tehuizen”. Tehuizen met, wat de geestelijke achtergrond betreft, een neutraal karakter. Door gebrek aan begrip voor de situatie dan wel geleid (of verleid?) door de termen „algemeen” en

„neutraal” is het voorgekomen, dat een humanistisch initiatief aldus werd omgebogen.

Ik kan me dat zo levendig voorstellen. In de eerste plaats gaat men uit van de dringende noodzaak om plaatselijk tot stichting van een pensiontehuis te komen. Dan sticht men een comité en men zit met de handen in het haar wat er verder moet gebeuren. Om nl. zo'n initiatief in de daad om te zetten, is lang geen eenvoudige zaak. Daar kan men technische voorlichting en een gids in het doolhof van formaliteiten niet bij missen.

De N.C.H.B. is dan redder in de nood, want de directeur van deze stichting, gesteund door een grote ervaring en een bestuur, waarin mensen zitten, die het klappen van de zweep precies kennen, is graag bereid de nodige voorlichting te geven en de eerste stappen bij gemeentebestuur en andere instanties te zetten. Daarbij tracht de N.C.H.B., wier doel immers is om te bouwen, wellicht het plaatselijke comité ervan te overtuigen, dat een „algemeen” huis eigenlijk ideaal is. Men krijgt daarvoor het gemakkelijkst de onontbeerlijke medewerking van B. & W. (die voor het geld moeten zorgen of garant moeten staan voor op te nemen leningen), en men distancieert zich op waardige wijze van „verzuiling”. Een redenering die, dat wens ik uitdrukkelijk te stellen, volkomen oprecht gegeven wordt, maar die niettemin door mij als verleidelijk gekenschetst wordt.

Ter informatie diene dat, nadat het complex door de N.C.H.B. — in overleg en in samenwerking met de plaatselijke stichting — gebouwd is, de plaatselijke stichting het gebouw van de N.C.H.B. huurt en daarvoor een contract met de N.C.H.B. sluit. Op de details zal ik thans niet ingaan, maar het komt erop neer, dat de plaatselijke stichting exploitante is met omschreven verplichtingen t.o.v. de huisheer (N.C.H.B.). De plaatselijke stichting is dus geheel vrij de sfeer in het huis te bepalen, doch dit kan slechts dan een positief buitenkerkelijke (een humanistische) sfeer zijn als de plaatselijke stichting van het begin af aan zich daarover duidelijk heeft uitgesproken. Heeft zij dit niet gedaan en heeft zij de N.C.H.B. gevolgd voor wat betreft het „algemeen” en „neutrale” karakter, dan is het huis ook als zodanig gepresenteerd aan B. & W. en dan ontkomt men niet aan bepalingen, die ervoor zorgen, dat de N.C.H.B. in de samenstelling van het bestuur een belangrijk woord meesprekt. Ook ontkomt men er dan in de praktijk niet aan, dat B. & W. zullen eisen, dat ook lieden van andere richtingen in het bestuur zitten.

Ik wil deze situatie overigens niet als een schrikbeeld voorstellen. Plaatselijke omstandigheden kunnen een andere vorm zelfs onmogelijk maken en de ouden van dagen zijn in ieder geval meer gediend met een „algemeen” huis dan met geen huis, omdat een Humanistisch huis niet te verwezenlijken viel. Wil men zo'n „algemeen” zo'n „neutraal”, huis echter als het ideaal voorstellen, dan zeg ik, dat hangt wel erg van de omstandigheden af.

Men versta mij goed, ik wil niet beweren, dat het werk van de N.C.H.B. geen lof verdient. Integendeel, het b.v. door deze Centrale in Zandvoort gebouwde bejaardencomplex, dat door een dochterstichting wordt geëxploiteerd, voldoet zeker aan een behoefte. Misschien moet men er even aan wennen, dat in de aula voor alle richtingen voorzieningen zijn getroffen. Voor de Katholieken een altaar, voor de dominee en voor anderen, een kathedraal.

Ook wil ik niet propageren, dat humanisten zich zouden moeten onthouden van medewerking als er plaatselijk een initiatief comité gevormd wordt, dat alle of verschillende richtingen vertegenwoordigd wil zien, mits hier een positieve algemeenheid wordt nagestreefd, en geen kleurloze neutraliteit. Ik kan mij zelfs

(Vervolg op pag. 9)

Psychologie in vogelvlucht

In „Mens en Wereld” van 1 maart komt een artikel „Psychologie in Vogelvlucht” van Til Brugman voor, waarin zij het boek „Over Psychologie en Persoonlijkheid” van Th. Oegema van der Wal bespreekt.

De heer Th. Oegema van der Wal, zo lees ik in Til Brugman's bespreking, zegt op blz. 56 o.a.: „Alle zenuwstoornissen zijn een gevolg van de vrees voor die dubbele functie van de mens, namelijk tegelijkertijd onderwerp en lijdend voorwerp te zijn, de vrees voor het leven met andere woorden. Ze kunnen op haar beurt weer samen worden gevat als de vlucht voor de verantwoordelijkheid.”

Als patiënte, die al heel lang aan een chronische neurose lijdt, protesteer ik tegen een dergelijke simplistische en onjuiste medisch-psychologische voorlichting.

Natuurlijk bestaan er mensen, die zich in het leven aan de verantwoordelijkheid onttrekken en daardoor met zichzelf en anderen in grote moeilijkheden geraken.

Maar om het wezen der zenuwstoornissen hiermee te vereenzelvigen, om alle nerveuze verschijnselen hierop terug te voeren, is een verregaande simplificatie.

Welke psycholoog durft zo'n voorstelling van zaken voor zijn verantwoording te nemen?

Er is nimmer een wetenschappelijk onderzoek naar zenuwstoornissen en nerveuze verschijnselen (neurosen inbegrepen) gepubliceerd, dat de in bovenstaand citaat neergelegde opvatting zou kunnen rechtvaardigen.

Ik wil de lezers van „Mens en Wereld” er attent op maken, dat in psychiatrische kringen nog volstrekt geen eenstemmigheid heerst omtrent aard en oorzaken van zenuwstoornissen en nerveuze verschijnselen. Er bestaat verscheidenheid van opvatting en dat op zichzelf wijst al op de gecompliceerdheid en moeilijke toegankelijkheid van het neurose-vraagstuk.

Het ligt niet op mijn weg hier een overzicht van de verschillende medisch-psychologische theorieën te geven. Dat zou trouwens op het terrein van de vakpsychiater liggen.

Maar ik wil opkomen tegen een voorlichting, die een verkeerde indruk zou kunnen wekken omtrent de neurose-patiënten en hun kwaal.

Til Brugman noemde de door mij gewraakte alinea „het overdenken waard”. Welnu, ik denk er zó over.

ALBERTA VAN DER HEIJDE

Het aanhalen van een zinsnede betekent nog geenszins instemming, laat staan volledige instemming. Dat briefschrijfster de passage meende te moeten wraken, bewijst wel, dat de opmerking van Oegema van der Wal nader de aandacht verdient. Dat was ook de bedoeling van mijn citaat.

TIL BRUGMAN

(Slot van pag. 4)

voorstellen, dat humanisten daartoe soms het initiatief zullen nemen. Maar hierbij is toch ook wel een keerzijde te noemen.

Voor oudere mensen is het naar mijn mening in het bijzonder van waarde om in een gemeenschap opgenomen te worden, waarin zij zich helemaal thuis voelen. Een pensioentehuis behoort een gemeenschap te zijn en geen hotel of pension waar men voor kortere of langere tijd een kamer betreft. Welnu, zulk een gemeenschap kan bevorderd worden door homogeniteit voor wat betreft de geestelijke achtergrond. Dit geldt, mijns inziens, in het bijzonder voor oudere mensen die niet meer het aanpassingsvermogen hebben, dat men bij jongeren veronderstelt. Zij zijn niet meer zoekende, zij worden in de meeste gevallen zelfs niet meer gestimuleerd door de ontmoeting der levensovertuigingen. In het bestek van dit artikel kan ik hierop niet verder ingaan.

J. BIJLEVELD

Menselijke situatie als mythe

Litho's van Elenbaas

De Studentenvereniging op Humanistische grondslag, afd. Leiden, heeft ter gelegenheid van haar tweede lustrum een tentoonstelling *) georganiseerd van het grafisch werk van V. H. Elenbaas. Men kan deze keuze niet genoeg toejuichen. Elenbaas behoort namelijk tot een kleine groep van grafici, die in de laatste 10 jaren nieuwe wegen voor de lithografie en in het bijzonder voor de kleurenlitho hebben geopend.

Zijn werk wil niet meer „op de hand” bekeken worden: de grote en bondige vormgeving en de sprekende kleur beogen duidelijk de werking op afstand. Van de portefeuille van de liefhebber is de kleurenlitho gegaan naar de wand van het woonvertrek, ze is de plaats gaan in-

borgenheid en liefelijkheid die het leven hebben kan, die naakt is, ontdaan van elke neiging tot bevalligheid en niets meer wil zijn dan handschrift der schamelheid.

Geen realistische uitbeelding van de mens en zijn omgeving, maar summere mens-tekenen in een vormgeving die de kwetsbaarheid van het menselijk bestaan als een onmiddellijke ervaring aan de beschouwer schijnt over te dragen, en die tegelijkertijd in de grootsheid van haar organisatie zinspeelt op de voornaamheid van wie de kwetsbaarheid aanvaardt en ongeschokt zijn weg gaat. Niet door de uitgebeelde handeling – de mensen bij Elenbaas zijn nooit met iets „ bezig” – slechts in en door de vorm verschijnt hier het menselijk leven als een aangelegenheid

nemen, die voor het olieverfschilderij toch eigenlijk al verloren is.

Men versta mij goed. Elenbaas' litho's willen nog wel wat anders zijn dan de boeiende plekken kleur van een wandversiering, naar het louter decoratieve gaat zijn aandacht niet uit. In hun bondigheid zijn ze in de allereerste plaats tekens voor een elementaire situatie: de kleine kwetsbare mens met zijn weinige zekerheden tegenover het grote onbekende dat hem omringt en bedreigt. In zijn visie is een duidelijk archaïstische trek aanwezig. Hij ziet de mens als in de aanvang der tijden: een ondoorgrondelijk geheim dat zich opricht op de aarde; onder een lucht die vol geheimzinnige tekens is. Aan deze conceptie ontspringen zijn symbolen: een mensengezicht dat de hemel afspeurt; mensen, te hoop gedreven, of alleen met zichzelf; een boot met opvarenden; voorwereldlijke vogels; een wentelende zon, gerealiseerd in een beeldende taal die niets te maken heeft met de ge-

die gering en groots in enen is. Zijn expressieve tekens doen wat de godenbeelden eenmaal deden: wekken tot de ambivalentie van heerlijkheid en gevaar. Daarom kan men hier terecht van een mythische conceptie spreken.

En is dit niet juist wat onze nuchtere, genivelleerde, gemechaniseerde tijd het meest van node heeft: een greep op de menselijke situatie, het besef dat de hachelijkheid en het gevaar het leven pas ten volle de moeite waard maken? Doch dit besef dan niet geabstraheerd tot een verstandelijk weten, maar steeds verbonden met de gebieden der menselijke ziel, waar eenmaal de grote, vruchtbare mythen geboren werden.

Uit dit besef en deze verbondenheid zijn Elenbaas' litho's ontstaan.

P. C. J. REYNE

*) In het Prentenkabinet, Klooststeeg 25, Leiden, t/m 17 mei a.s.

IK denk er ZO over

Het conflict Nederland-Indonesië

Dupliek

Ook in zijn repliek heeft de heer Koch mij niet kunnen overtuigen van het nut van verdere besprekingen tussen de Nederlandse regering en die van Indonesië.

En als ik verder in ga op de repliek van de heer K. doe ik dit niet omdat ik enige hoop koester hem tot andere gedachten te kunnen brengen. Ik weet nu wel dat de heer K. het principiële standpunt inneemt, dat alles wat door Nederlanders en door de Nederlandse regering in het voormalige Nederlands-Indië tot stand is gebracht geen genade in zijn oog mag vinden. Maar dit standpunt van de heer K. maakt zijn betoog op vele punten aanvechtbaar.

Ik trek niet in twijfel, dat de Nederlander op Java beter op de hoogte kan geweest zijn van de vooroorlogse politieke stromingen in Indonesië, dan een planter op Sumatra.

Ik heb gesteld, dat de arbeider in de cultures en in dienst van andere grote ondernemingen „naar plaatselijke maatstaven” een zekere mate van welstand genoot. Dat ik mijn oordeel grond op de omgang met mijn bedienden, kan voor rekening van de heer Koch blijven. Een planter pleegt een tamelijk nauw contact te moeten onderhouden met de arbeiders, die aan zijn zorg zijn toevertrouwd en hij heeft bovendien alle gelegenheid om in aanraking te komen met de autochtone bevolking, de bewoners van de kampongs, die als enclaves liggen in het ondernemings-areal.

Inderdaad kan men met officiële publicaties niet te voorzichtig zijn. De heer K. had dit mogen bedenken, toen hij naar voren bracht, dat volgens een statistiek van het officiële Bataviaanse kantoor voor de statistiek in 1940 94,6% van de bevolking van Indonesië analfabeet was.

Dit cijfer van 94,6% is n.l. volkomen fout, al werd het ook nog vermeld in de Wereldatlas van de Bezige Bij, 1e druk 1951, waar het voor het gemak op 95% werd afgerond, om het Nederlandse volk erop te wijzen hoe schandelijk ons bestuur de taak van het onderwijs in Indonesië had verwaarloosd. De Bezige Bij besluit deze voorlichting met de toevoeging: „Sedert 1946 tracht men de ongeletterdheid te bestrijden.”

G. L. Tichelman schreef in het tijdschrift „Oost en West” 1950 een artikel „Analfabetisme in Indonesië”. Hij bespreekt hierin de resultaten van de volkstelling van 1930, waarbij men kwam op 93 % analfabeten in Nederlands Indië. Ik ontleen aan dit artikel het volgende:

„Aan de hand van grafieken en statistieken op de tentoonstelling betreffende de strijd tegen het analfabetisme in februari van dit jaar te Batavia georganiseerd door het departement van Opvoeding, Kunsten en Wetenschappen wordt onweerlegbaar aangetoond, dat het percentage alfabeten der Indonesische bevolking thans 42 % en dat der analfabeten 58 % bedraagt. (Dit is dus in 1950). Onder het cijfer van 93% van de bevolking (dat was dus in 1930) had men bij de analfabeten de kinderen tot de babies toe meegerekend, terwijl volgens de in allerlei landen terzake geldende wetenschappelijke maatstaven de kinderen beneden 10 jaar buiten beschouwing behoorden te worden gelaten. In 1930 bedroeg het aantal kinderen van die leeftijd niet minder dan 30,1 % van de bevolking. Een correctie der getallen levert een percentage van 63% analfabeten op, sindsdien tengevolge

van de uitbreiding van het onderwijs gedaald tot 58%.

Wij komen door deze correctie tot de verblijdende conclusie, dat Indonesië (Nederlands Indië) ongeveer op één lijn stond met Spanje, Bulgarije, Mexico, Chili en Siam, dat het stond boven China en Brazilië, ver boven India en de Mohammedaanse landen Egypte, Arabië, Irak, Iran en Afghanistan.”

Dit was dus in 1930 dat deze vergelijking ten opzichte van andere landen gemaakt kon worden.

Ik teken hierbij nog aan, dat in Nederlands Indië geen leerplicht bestond en dat ikzelf heb ondervonden hoe moeilijk het was de arbeiders op de onderneming te bewegen hun kinderen naar een daar aanwezige school te sturen. Hun bezwaar luidde: „Als mijn kinderen lezen en schrijven leren, zullen ze mij later niet willen helpen bij het werk op ladang of sawah (droog of nat rijstveld), maar zullen ze krani (schrijver) willen worden.”

De heer Koch zal vergeefs in mijn eerste artikel de zinsnede zoeken dat in het vroegere Nederlands Indië voor iedereen voldoende onderwijsgelegenheid was. Ik heb enkele cijfers ontleend aan een publikatie van onverdachte huize. Uit een titel „Wat Indië ontving en schonk” blijkt het verlangen van de samenstellers om aan beide partijen, Nederlanders en Indonesiërs aandacht te schenken.

De heer K. zegt in zijn eerste artikel: „De vereiste onderwijsmogelijkheden werden de bevolking onthouden.” In de geest van het hele betoog zou dit tot de conclusie kunnen leiden, dat de inheemse bevolking verhinderd werd scholen te bezoeken of dat het geven van onderwijs aan inheemsen verboden was, zoals de Indonesische regering nu ten opzichte van de Nederlanders inderdaad heeft gedaan.

Over wat mogelijk en wenselijk is kunnen de meningen verdeeld zijn. Maar laat voorlichting aan buitenstaanders zo eerlijk mogelijk zijn. Er is genoeg met slijk gegooid naar hen, die in het vroegere Nederlands Indië naar beste weten gewerkt hebben.

Overal ter wereld wordt en werd kapitaal geïnvesteerd in bedrijven en industrieën met het doel dit kapitaal productief te maken d.i. in de verwachting dat er winst zal kunnen worden gemaakt. Daarom dient alle aandacht te worden geschonken aan de mogelijkheden, die plaatselijke omstandigheden, bodem, klimaat, natuurlijke rijkdommen en beschikbare arbeidskrachten bieden. Afvoer en afzet van de producten moet mogelijk zijn. Indien er geen afzet van de producten verwacht kan worden zal aan het plan geen uitvoering worden gegeven. Of het nieuw te vestigen bedrijf zich in hoofdzaak op de plaatselijke of binnenlandse markt zal richten, danwel voornamelijk voor export zal werken zal afhangen van de marktpositie. Maar ook die export zal lonend moeten zijn en bijkomende kosten van transport, overslag in havens, zeevracht en verzekering zullen in de berekening moeten worden opgenomen. Zelfs zal soms de binnenlandse economie het nodig maken overschotten met verlies te exporteren, waardoor de buitenlandse consument via exportsubsidies voordeliger koopt dan de binnenlandse gebruiker. Zo is voor een groot deel van de Nederlandse boterproductie in het eigen land geen afzetmogelijkheid en wij smeren margarine op onze boterham, door de omstandigheden daartoe gedwon-

gen. Maar een belangrijk deel van onze bevolking vindt een bestaan in de veeteelt en bij de zuivelproductie, waarvan de beste producten onze tafel voorbijgaan. En niemand denkt eraan daarom de helft van onze veestapel af te slachten.

De heer K. zal daar geen vrede mee hebben, evenmin als hij vrede heeft met het feit, dat er op Java tientallen suikerfabrieken waren en vijf ervan voldoende zouden zijn geweest om de binnenlandse behoefte te dekken. Maar toen in de jaren van de suikercrisis omstreeks 1929 vele fabrieken gesloten werden, was de Indonesiër daar allerminst mee gebaat.

Niet het feit dat de Inheemse bevolking geen voldoende koopkracht had om alle suiker, rubber, palmolie, vezel, koffie, thee, tabak (Deli-dekblad), kina, tin enz. in eigen land te houden is van belang. Het ontgaat mij ten enen male wat zij met een groot deel van deze producten hadden moeten doen. Voor zover er behoefte was aan suiker, koffie, thee en tabak, waren deze producten toch overal op de binnenlandse markt te koop.

Van belang was dat het geïnvesteerde Nederlandse en buitenlandse kapitaal werkgelegenheid schiep voor een groot aantal arbeiders en dat het levenspeil van die arbeiders hoger lag dan dat van hen, die in hun levensonderhoud moesten voorzien uit de opbrengst van eigen grond.

Ik beklaag de heer Koch dat hij gedurende de tientallen jaren in het voormalige Nederlands Indië slechts ontevreden mensen gezien heeft, niets gezien heeft dan tekortkomingen van eigen landgenoten en daar zelf niets aan heeft kunnen veranderen.

Op Sumatra zag ik tenminste nog bevoelingswerken, uitsluitend aangelegd voor de rijstbouw van de inheemse bevolking, want op Sumatra werd op de Westerse cultuurondernemingen geen irrigatie toegepast. Intussen liet de heer K. in het midden wie de irrigatiewerken op Java bekostigd had, waarvan de bevolking alleen 's nachts kon profiteren.

Ik wil besluiten met er nogmaals op te wijzen, dat Indonesië sinds 1949 een soevereine staat is en Nederland dus sinds 1949 geen enkele verantwoordelijkheid meer heeft voor wat nadien in Indonesië heeft plaats gevonden. Indonesië is toegetreden tot de Verenigde Naties, heeft de rechten van de mens in de Grondwet uitdrukkelijk vermeld en alleen de regering van Indonesië is verantwoordelijk voor rassendiscriminatie ten opzichte van de Nederlanders en voor het niet eerbiedigen van Nederlandse eigendommen.

Sinds deze overdracht van de soevereiniteit een feit is kan het historische betekenis hebben na te gaan of en waar fouten gemaakt zijn toen het bestuur over dit eilandrijk nog bij Nederland berustte. Maar aan de feiten vóór 1949 kunnen wij Nederlanders niets meer veranderen. Het is hoogstens een kwestie van na-kaarten.

A. ZWAANSWIJK.

Laatste antwoord

MIJN repliek heeft de heer Zwaanswijk niet bevredigd. Hij brengt nu een nieuwe hulp troep in het vuur: de heer Tichelman, die in 1950 een artikel over het analfabetisme publiceerde in het orgaan der vereniging Oost en West. Op diens gezag vraakt hij het cijfer van 94,6% analfabetisme, dat in de officiële statistiek der Nederlands-Indische regering over 1940 genoemd werd, en laat hij de heer Tichelman berekenen dat dit percentage „volkomen fout” was en in feite 57 moet zijn.

Men moet maar durven!

Van de geschriften van prof. J. van Gelderen, het hoofd van het Centraal Kantoor voor de Statistiek te Batavia, die het statistische werk

organiseerde en er toezicht op hield, van het bekende boek van prof. Brugmans, gewezen directeur van Onderwijs en Eeredienst te Batavia, van de voortreffelijke publicaties van de Nederlands-Inlandse Onderwijs-Commissie, tien in getal, en van het uitmuntende boekje van de heer J. F. H. A. de la Court, die jarenlang directeur was van de Nederlands-Inlandse Kweekschool te Bandoeng, noemt de heer Z. geen enkel, wat doet betwijfelen of hij wel iets ervan kent. De heer Tichelman is hem een betrouwbaar gids op dit voor hem onbekende gebied. En wat deze heer schreef herinnert aan de waarschuwing van prof. dr. Ernst Wagemann, de Duitse socioloog-statisticus, in diens *Narrenspegel der Statistik*: „Die Statistik ist wie ein Spiegel. Hüte sich, hinein zu schauen wer nicht reinen Herzens ist!“, d.w.z. wie statistische gegevens gebruikt om een stelling die hem dierbaar is te bewijzen, schiet allicht bokken.

De aanhaling uit het stuk van de heer Tichelman is geen woord waard.

De redactie verzocht me, dit onderschrift niet te lang te maken en het is bovendien nutteloos, met een blinde over kleuren te discussiëren. Ik volsta hier met enkele gegevens te noemen uit een van de doorwerkte publicaties van de Holl.-Inl. Onderwijscommissie, de publicatie no. 7a, die in 1931 verscheen. Daarin lezen wij, dat over 1928 2,9 % van de bevolking van Ned.-Indië, en worden de leerlingen der pesantren-scholen mee in rekening gebracht, 3,8% onderwijs genoten; en dat door middel van het eenvoudige desa-onderwijs bij handhaving van het aanvaarde uitbreidingstempo eerst na 167 jaren de laatste analfabeet achterhaald zou zijn. Invoering van algemeen verplicht onderwijs aan alle kinderen zou miljarden eisen, — en de begroting van onderwijs wees een bedrag van omstreeks f 50 miljoen aan, terwijl de gehele Indische begroting zelden het bedrag van een half miljard te boven ging.

Meer behoeft er hier, naar mijn mening, niet over te worden gezegd.

Het onderwijs in Ned.-Indië had de bestemming, werkrachten op te leiden die het gouvernement, de locale ressorten en de westerse bedrijven nodig hadden. Daarvoor was het inderdaad voldoende. De ontwikkeling van de inheemse maatschappij, in materiële en geestelijke zin, kwam daarbij onvermijdelijk in het gedrang; er was geen geld voor. En er was geen geld voor als gevolg van de functie van het buitenlandse, in ondernemingen gestoken kapitaal. De koloniale regering was de regering van dat buitenlandse, in het bijzonder het Nederlandse kapitaal, en dat kapitaal bepaalde zich er toe, de

grote winstmogelijkheden bij uitvoer van Indische producten naar buitenlandse markten af te romen. Die uitvoer leverde grote winsten op, dank zij de lage lonen die betaald konden worden.

Een binnenlandse markt van enige koopkracht bestond voor die producten niet en kon zich niet ontwikkelen; de groei ervan zou allereerst verhoging van de lonen geëist hebben, en daardoor zouden de winsten afgenomen zijn. De bezitters van het buitenlands kapitaal en de eigenaren van de ondernemingen verzetten zich tegen al wat het loonpeil kon doen stijgen. Zij verzetten zich toen de „ethische politiek“, die bestemd was, de koopkracht der bevolking te verhogen, waarvan de invoer van artikelen van de Nederlandse nijverheid geprofiteerd zou hebben, aanvaard was; ze verzetten zich tegen al wat welvaartspolitiek mocht heten. En ze wonnen het pleit; na 1910 raakte geheel de „ethische politiek“ van de baan. In 1931 berekende ir. P. Weltenstein, die toen voorzitter van de Economische Commissie was, dat ten behoeve van de ontwikkeling van de handel, de landbouw, de veeteelt, en de nijverheid der bevolking niet meer dan 1,6% van de totale begroting uitgegeven werd. De nijverheid moest het voor haar bevordering doen met 1 à 1½ ton jaarlijks. De regeerder die zich op het standpunt stelde, dat „Indië niet altijd een filiaal van Nederland kon blijven“ en de inheemse maatschappij recht had op eigen, zelfstandige ontwikkeling, zoals Van Limburg Stirum, werd uitgescholden en belasterd. Geheel het lot van de kolonie werd van de uitvoer afhankelijk gemaakt; dr. Emil Helfferich, directeur van het Straits and Sunda Syndikat te Batavia, hield na zijn repatriëring een lezing te Hamburg, waarin hij toegaf, dat de grote koloniale winsten aan de lage lonen te danken waren.

De uitvoer was relatief onmatig groot. In 1935 deelde de heer Van Mook, destijds hoofd van de afdeling voor economische aangelegenheden van het departement van Economische Zaken te Batavia, op een congres van landbouw- en nijverheidsconsulenten te Buitenzorg mede, dat van de totale productie des lands 35 à 40 procent werd uitgevoerd. Dat was exorbitant en tekende het wezen der koloniale figuur.

Toen Indië na het uitbreken van de crisis van 1929-'30 diep in de misère zat, ontdekten enkele heldere hoofden, dat de binnenlandse markt steeds verwaarloosd was; dr. J. W. Meyer-Ranneft, vice-president van de Raad van Indië, betoogde dat meer zorg zou moeten worden besteed aan ontwikkeling van de binnenlandse markt, d.w.z. verhoging van de koopkracht der bevolking. Maar toen de uitvoer weer opleefde was die ontdekking al weer vergeten; het bedrag waarmee jaarlijks de waarde van de export die van de import overtrof, het export-excedent, dat in vroeger jaren „drainage“ werd genoemd, nam jaar op jaar toe. De kolonie „bloede“ opnieuw als vanouds.

Maar de ontwikkeling van de inheemse maatschappij stagneerde, ook als vanouds. De bevolking leefde in chronische armoede; een directeur van binnenlands bestuur betoogde in de Volksraad, dat de Indonesiër van twee en een halve cent per dag rondkomen kon...

Wat de heer Z. aanvoert is in verband met het grote probleem der koloniale exploitatie van geen belang. Het klinkt ietwat parmantig dat hij me „beklaagt“ omdat ik „niets dan onrecht“ zag. Het is waar dat ik de koloniale exploitatie en het koloniale bewind als onrecht zag. Het stelsel was me een gruwel, — niet de mensen die het uitvoerden en voor de overgrote meerderheid niet wisten wat ze deden. Dat ik voor velen hunner waardering had kan blijken uit mijn reeks artikelen over „Figuren uit het oude Indië“ in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 1955-'56. Maar aan het stelsel moest een einde komen.

D. M. G. KOCH.

(Discussie gesloten. Red.)

Opvoedingsvragen in school en jeugdbeweging worden beantwoord in een serie radiolezingen van Dr. L. v. Gelder voor de AVRO-microfoon.

„Opvoeding in de school“

„Opvoeding in de jeugdbeweging“

Ouders en jongeren kunnen hiermede hun voordeel doen.

De tekst van de lezingen is verkrijgbaar bij het Centr. Bureau v.h. Hum. Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht. Giro 304960.

Prijs per lezing 25 ct.

CREMATIE

Heeft u reeds een codicil geschreven? Wacht niet tot het te laat is.

Op verzoek worden codicil-formulieren gaarne toegezonden.

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon 1700-554797

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in AMSTERDAM kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 143 II, Amsterdam-Z.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers.

Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam, Telefoon: 80641.

Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 0,20 per woord. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,— p. jaar, voor niet-leden f 7,50. Buitenland f 8,—. Losse nummers: f 0,30.

Lezingen voor de radio

11 mei 9.45 uur (VARA):

Hella S. Haasse over: „Vrouw“ of mens?

Maandag 12 mei (AVRO) Dr. L. van Gelder over „De opvoeding in de jeugdbeweging.“

18 mei 9.45 uur (VARA):

Dr. G. W. Huygens over „Levenskunst in aforismen“.

25 mei 9.45 uur (VARA):

Prof. dr. ir. P. J. Mazure over „Waarheid en waarde in godsdienst en humanisme“.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.

VILLA OLANDESE

VERGEËLLETTO TESSIN (Zw.)

900 m hoog. Kamers m. gebr. v. keuken.
1 juni-15 juli en 18 aug.-15 sept.

Inl. J. Weiland, Arnhem, Händelstr. 32,
tel. 08300-26569.

VACANTIE

Welke familie is genegen haar vakantie-
week in de Ark van 2-9 augustus te ruilen
voor de week van 19-26 juli (4 personen).
Brieven aan de Ark, Nunspeet.

Humanistisch Vakantie- en Conferentie-
oord

DE ARK

Profiteert van de prachtige ligging van
de Ark te midden van bos, heide en
zandverstuivingen.
In de perioden 28 juni-19 juli en 16-30
augustus a.s. kunnen we nog enkele
gasten ontvangen.

Prijs per week f 42.-; kinderen 6 t.m. 10
jaar f 32.-; kinderen 0 t.m. 5 jaar f 26.-.

Aanmeldingen en inlichtingen bij „De
Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet, tel.
K 3412-2404.

De kerkelijke zorgen voor hun wezen door
het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijke zorgen voor hun wezen
door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag
van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W

Indien U zich in de rijen
der humanisten heeft geschaard en
bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de

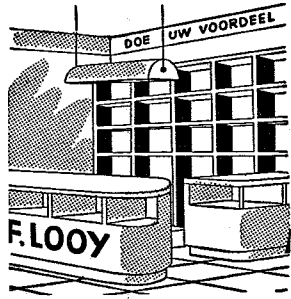
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer
van ons maandblad
„VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstrekt U gaarne inlichtingen

WINKELBETIMMERING

VAKKUNDIG → VLUG

FRISOLAAN 42 - TEL. 5179
APELDOORN

VREDESACTIE

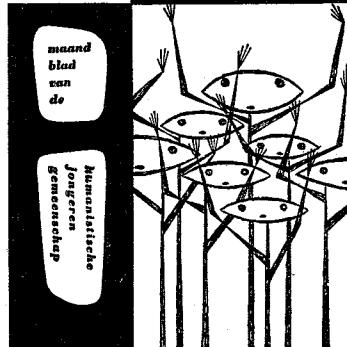
Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN

Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam

Postgiro 445129 • Abonnementprijs f 5.- per jaar

LIBERTYN

wat leeft er onder de jongeren?

maandblad h.j.g.

redactie secr.: johan hardick,
spijkerstraat 42, arnhem
administratie: tine bouterse,
kijkduinstr. 58 III, amsterdam

abonnement f 2.- per jaar

postgiro 584802 t.n.v. penningm.
h.j.g. te hardinxveld-giessendam.

Verslag I.H.E.U.-congres

Het verslag van het I.H.E.U.-congres gehouden in Londen van 26-31
juli 1957 is tegen betaling van f 5,- verkrijgbaar bij het Centraal
Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152 te Utrecht.
Giro nr. 304960.

ZOMERSCHOOL

28 juli tot 2 augustus

De Zomerschool van de Humanistische Stichting Socrates wordt dit jaar gehou-
den ten zuiden van Amersfoort, in een prachtige omgeving van bos en hei.

Onderwerp:

MENS EN MEDEMENS

(Het probleem van de menselijke verhoudingen)

Aanvang: maandag 28 juli 1958 te 17.30 uur.

Einde: zaterdag 2 augustus te 14.00 uur.

Kosten: f 55.- inclusief voll. pension

f 12.- zonder pension.

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht